

Filozofia ikony – warsztaty z prof. Anną Palusińską

5 marca br. gościliśmy w murach naszej szkoły prof. Annę Palusińską z Katedry Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej KUL, która poprowadziła warsztaty z filozofii ikony dla uczniów klas pierwszych i czwartych (realizujących rozszerzenie z języka polskiego). Spotkanie odbyło się w ramach współpracy PLSP z Wydziałem Filozofii KUL.

Najważniejsze tezy wykładu profesor Palusińskiej, który był ilustrowany bogatym materiałem wizualnym, można streścić w sześciu punktach:

1. **TRANSCENDENCJA.** Ikona, jako forma sztuki sakralnej, stanowi wyjątkowy fenomen, w którym treść duchowa łączy się z wyraźnie określoną estetyką. W odróżnieniu od realistycznego malarstwa, które dąży do wiernego oddania rzeczywistości materialnej, ikona nie interesuje się przedstawianiem świata codziennego, lecz stara się uchwycić rzeczywistość wieczną. Jej język wizualny, nacechowany symboliką i abstrakcją, wykracza poza naturalne proporcje i perspektywy znane z malarstwa realistycznego.
2. **ZŁOTO.** Jednym z najbardziej charakterystycznych elementów ikonografii jest złote tło. Złoto w ikonach pełni funkcję dematerializującą – przekształca przedstawione postaci i sceny w niematerialne, nadając im charakter transcendentny. Z drugiej strony złoto, będące symbolem boskości, materializuje światło, które bije z wnętrza postaci ukazanej na ikonie, czyniąc ją źródłem wewnętrznego blasku, niezwiązanego z naturalnymi właściwościami światła, jak np. powstawanie cieni. W ten sposób ikona nie oddaje tylko materialnego obrazu, ale stara się uchwycić istotę rzeczywistości duchowej.
3. **PŁASKOŚĆ.** Kolejną cechą, która wyróżnia ikonę, jest jej płaskość. W ikonach nie obowiązuje perspektywa zbieżna ani powietrzna – brak przestrzenności jest celowym zabiegiem artystycznym, który ma na celu przedstawienie wydarzeń i postaci z innego, niematerialnego świata. Wszystko ukazane jest „na pierwszym planie”, co symbolizuje obecność tu i teraz tego, co wieczne i niezależne od czasu oraz przestrzeni. Charakterystyczna linia, oddzielająca świętego od tła, podkreśla hierarchię i duchowe oddzielenie, a krajobraz, który pojawia się równie blisko jak postać, stanowi integralną część przekazu, mimo braku tradycyjnej perspektywy.
4. **KANON.** W tradycji ikonograficznej piękno ikony wynika z przyjętych kanonów, których celem jest klarowne przekazanie treści duchowych. Ikony malowane są w stylu prostym – artysta nie dąży do oryginalności w rozumieniu indywidualnej ekspresji, lecz do wiernego odtworzenia ustalonych wzorców, które przez wieki kształtowały estetykę sakralną. Treść, będąca głównym celem przekazu, jest ukazywana w sposób klarowny, bez zbędnych ozdób, co umożliwia kontemplację i medytację nad przekazem duchowym.
5. **NOWOCZESNE IKONY.** Współczesne interpretacje ikony – często określane jako ikony nowoczesne lub awangardowe – podążają za tradycyjnymi założeniami, jednocześnie upraszczając formę. Najlepszym przykładem może tu być twórczość Jerzego Nowosielskiego, który redukuje wizualną reprezentację tradycyjnych motywów ikonograficznych do podstawowych elementów, takich jak figury

geometryczne, symetria czy rytm. Jego prace, choć jeszcze bardziej uproszczone niż tradycyjne ikony, nie tracą nic ze swego duchowego przekazu – zamiast wiernego oddania portretu, prezentują schematyczny obraz, który ma na celu wywołać kontemplację religijną i skłonić do refleksji nad istotą bytu.

6. ABSOLUT. Filozofia ikony, osadzona w tradycji Bizancjum V-VI wieku, zakłada, że prawdziwe piękno nie wynika z odwzorowania naturalnych form, lecz z oddania duchowej prawdy. Ikona ma działać jako okno do świata wiecznego, a jej nienaturalna, symboliczna forma ma za zadanie przekroczyć ograniczenia rzeczywistości materialnej. W tej koncepcji artysta staje się medium, przez które rzeczywistość duchowa może zostać odsłonięta przed odbiorcą – nie poprzez realistyczne odwzorowanie świata, ale poprzez intencjonalne uproszczenie i symbolikę, która odsłania to, co fundamentalne i wieczne.

Podsumowując, sztuka i filozofia ikony łączą w sobie elementy estetyczne, symboliczne i teologiczne, tworząc unikalny język wizualny. Ikony, poprzez złote tło, płaską formę i wyraźne oddzielenie świętych postaci od tła, przekazują wizję rzeczywistości wiecznej, stanowiąc narzędzie duchowej kontemplacji. Zarówno tradycyjne, jak i współczesne podejścia do ikonografii podkreślają, że kluczem do piękna nie jest odwzorowanie natury, lecz przekazanie uniwersalnej prawdy o zdolności człowieka do transcendowania materialnej rzeczywistości.

Mariusz Orłowski